

Elisabet Wallsten

Född 1965. Biologisk-geovetenskaplig fil. kand. -95 och fil. mag. -00 vid Stockholms Universitet. I den senare examen ingick bl.a. kurser i skogshistoria vid SLU Umeå och kulturhistoria vid Kristianstads högskola. Arbetar med naturvårdsfrågor för länsstyrelser och kommuner i Blekinge och Skåne.

Markanvändningshistoria i nordvästra Blekinge och byn Gåragöl

Inledning

Denna artikel belyser markanvändningshistoria i nordvästra Blekinge med fördjupade studier av markerna tillhörande byn Gåragöl, Jämshögs socken, från tiden kring sekelskiftet 1800 till 1900-talets slut.

Blekinge

Namnet Blekinge hör samman med bleke, lugnvatten mellan skärgårdens holmar och uddar, och kan åtminstone spåras tillbaka till 800-talet, då landskapet kallades "Blekinge eg". Namnet antyder att eken även då var ett viktigt inslag i landskapsbilden, åtminstone längs kusterna.

Blekinges nationstillhörighet har växlat flera gånger och under långa perioder har landskapet varit ett oroligt gränsland mellan Danmark och Sverige, som ofta plundrats och bränts av olika krigshäror. Vid övergången vikingatid/medeltid,

omkring år 1050, finns tecken som tyder på att åtminstone Blekinges kustband räknades till Danmark, men det dröjde troligen flera århundraden innan någon egentlig nationsgräns stakades ut i landskapets inre delar. Blekinge förblev danskt under större delen av medeltiden. År 1658 skedde det senaste nationsbytet, då Blekinge blev svenskt i och med freden i Roskilde. Blekinges areella utbredning har inte heller legat fast. Under större delen av den danska tiden, fram till år 1639, sträckte sig Skåne en bra bit in över det nutida Blekinge och Jämshögs socken räknades till Villands härad och Kristianstads län.

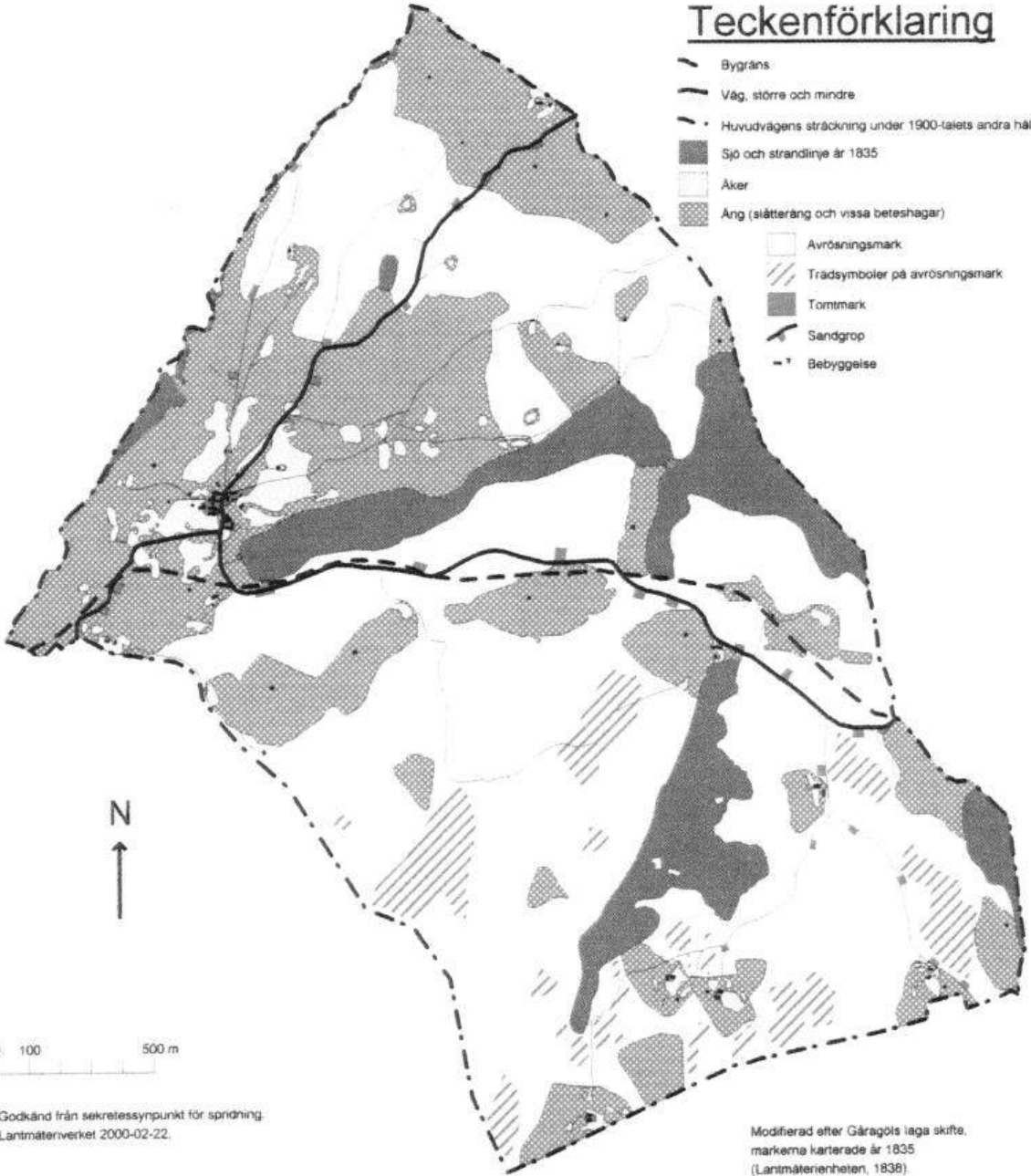
Det blekingska landskapet och markanvändningen från kolonisationen till 1900-talet

Redan under jägarstenåldern koloniserades mer kustnära delar av Blekinge. De naturgivna förutsättningarna innebar att

Markanvändning i Gåragöl år 1835

Teckenförklaring

- Bygräns
- Väg, större och mindre
- Huvudvägens sträckning under 1900-talets andra hälft
- Sjö och strandlinje år 1835
- Åker
- Ång (slätteräng och vissa beteshagar)
- Avrösningssmark
- Trädsymboler på avrösningssmark
- Tomtmärk
- Sandgrop
- Bebyggelse

0 100 500 m

Godkänd från sekretessynpunkt för spridning.
Lantmäterverket 2000-02-22.

Modifierad efter Gåragöls laga skifte,
märkena karterade år 1835
(Lantmäterienheten, 1838)

även större dalgångar i skogsbygden blev bebodda tidigt, medan övriga delar av skogsbygden främst fungerade som utmarker och saknade fast bosättning un-

der större delen av forntiden. Först i och med den kraftiga befolkningstillväxten under medeltiden satte koloniseringen av Blekinges skogsbygder igång på all-

var. Till en början etablerades främst ensamgårdar i anslutning till marker lämpliga för odling, men genom den fortsatta befolkningstillväxten och därmed sammanhängande hemmansklyvning växte gårdarna med tiden till byar.

Blekinge under dansktiden

Blekinge var under den danska tiden en av landets skogsrikaste regioner och kallades för "Danmarks vedbod". Allmogen hade enligt gammal dansk lag rätt att hugga ved och byggnadsvirke såväl till husbehov som till avsalu. Försäljning av ved och andra skogsprodukter hade stor betydelse för befolkningen, som skeppade ut många av sina varor från blekingska bondehamnar. Men det var inte bara blekingska produkter som skeppades ut därifrån, många smålänningar använde också Blekingehamnarna. Under hela dansktiden var handeln mellan Blekingebor och smålänningar viktig och gränsen genombröts av ett flertal handelsstråk i form av boskapsstigar och ridvägar.

Under slutet av den danska tiden var Blekinge en typisk bondebygd, där jorden främst ägdes av kronan och bebyggelsen i huvudsak hade skett på kronans allmänningar. Kyrkans och frälsets jordinnehav var ringa i denna, ur dansk synvinkel, avlägsna provins. I Jämshögs socken fanns ett fåtal utsocknes fräsegårdar i dalbygden, medan så gott som hela skogsbygden tillhörde kronan. Socken, som var folkrik och till ytan mycket stor, bestod vid denna tid av fyra bondbyar samt ett stort antal sekundära kolonisationer. De delar som gränsade mot

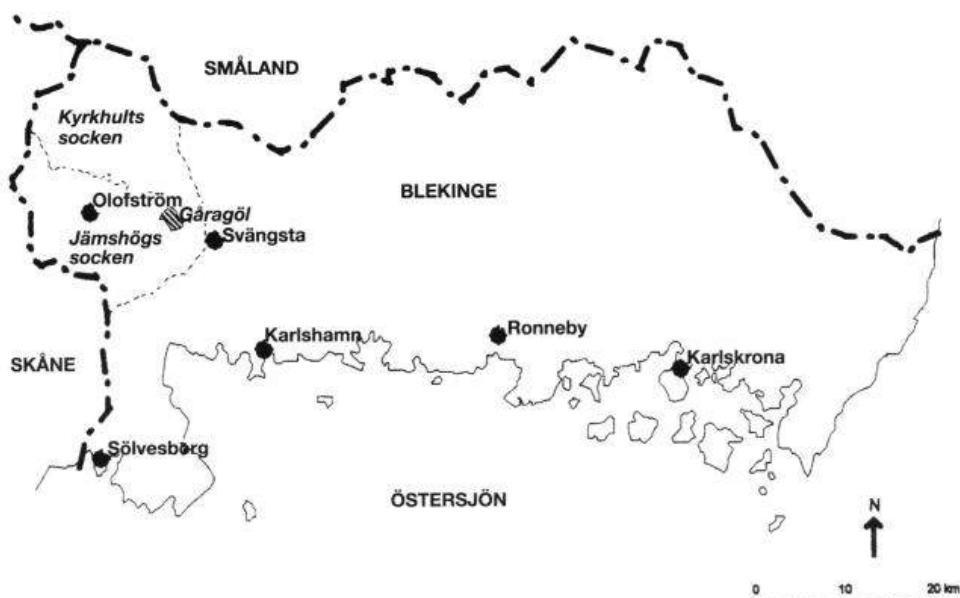
Småland var dock fortfarande otillgängliga skogstrakter.

I Blekinges skogsbygder, där åkerbruket alltid varit svagt, var husdjurshållningen den dominerande lantbruksformen och skogen spelade en central roll för försörjningen. Skogen gav råvaran till olika träprodukter samtidigt som skogsbete och lövfodertäkt var viktiga foderresurser. Hästar, getter, svin och ungbo-skap livnärde sig ute i skogsmarken året om. Husdjuren beskrevs som småväxta och härdiga, med kvantitativt låg avkastning, men av god kvalitet.

Ek- och bokollon var också viktiga i husdjursbruket. Enligt Sjöbeck nämner Arent Berntsen i sin beskrivning från år 1656 att Blekinge, vid jämförelse med Skåne, hade bättre tillgång på ollonskogar och invånarna hade rika möjligheter att föda upp svin på ollon. Eken gav även värdefullt virke och väldiga ekstockar från Blekinge lär ha använts till bjälklag i slott och fästningsbyggnader i Danmark och på andra håll i Europa. Enligt Berglund finns uppgifter om att de blekingska bönderna skövlade ekskogarna på 1500-talet, men det var i så fall inte första gången. Ärkebiskopen i Lund hade skövat de blekingska skogarna redan på 1200-talet. Den danske kungen hade tagit ett lån av biskopen med Blekinge som pant och då lånet inte betalades i tid "inlöstes panten".

Boken är i jämförelse med eken en relativt sentida invandrare och dess etablering och expansion hänger ofta samman med mänskliga aktiviteter. Bokskogen hade traditionellt främst sitt värde som betesplats för "ollonsvinen" och en sär-

Figur 1. Översiktskarta över Blekinge, med Gårögöls läge markerat.

skild avgift, ollongälden, erlades till kronan för underhållet av svin i dess bokskogar.

Under mitten av 1600-talet blev boken även intressant för bönderna ur en annan synvinkel. Den blekingska pottaskan blev då en efterfrågad vara utomlands och träaska från boken ansågs ge den bästa pottaskan. Men andra lövträd, som ek, björk, al och asp, ansågs också lämpliga. Pottaska användes bl.a. för glasframställning och tillverkning av tvål respektive såpa, samt vid tvätt av ull eller ylletyg och vid blekning och färgning av garn eller färdigt kläde. Blekingsk pottaska nämns enligt Åhman redan under medeltiden, men först då kriget mellan Ryssland och Polen på 1640-talet ströp pottaskeleveranserna från öst blev export av pottaska till Västeuropa verkligt intressant för såväl danska som svenska bönder, företagare och köpmän. Till en början var pottaskebränningen hårt styrd

genom särskilda licenser, men lönnbränning var vanligt och snart höjdes varnade röster om att pottaskebränningen ödelade skogen med hotande brist på timmer, ved och ollonbete som följd. Efter hand tycks kontrollen dock ha blivit allt mindre noggrann och år 1653 hade pottaskekompaniernas ensamrätt till tillverkningen fått ge vika för en praxis som innebar att också bönderna gavs rätt att tillverka pottaska. I Blekinge bekräftades allmogens rätt "af arilds tid" att hugga i skogarna flera gånger under perioden 1654–60.

På inägorna bidrog också lövträd till vinterfoder åt djuren. Ask och lind ansågs vara de viktigaste lövtäktsträden. Av lind gjorde man även bastrep och enligt Sjöbeck finns en anteckning i Lunds stifts landebok från år 1569 om att prästen och klockaren i Jämshögs socken i naturaersättning bl.a. fick "baste traadt", d.v.s. bastrep av lind.

Olika typer av skogsprodukter användes även i stor utsträckning som betalning vid inköp av spannmål. De små åkerarealer som fanns i skogsbygdernas morändominerade marker kunde brukas förhållandevis intensivt, tack vare gödningen från husdjuren, men skördarna räckte oftast ändå inte till för att försörja befolkningen och man var tvungen att köpa säd utifrån. I skogsbygden odlades lin, hampa och humle allmänt, och i västra Blekinge var särskilt humleodlingen av tradition omfattande. Den generella bilden av Blekinge på 1500-talet var att man hade ont om spannmål och reda pengar, men gott om djur.

Den första svensktiden

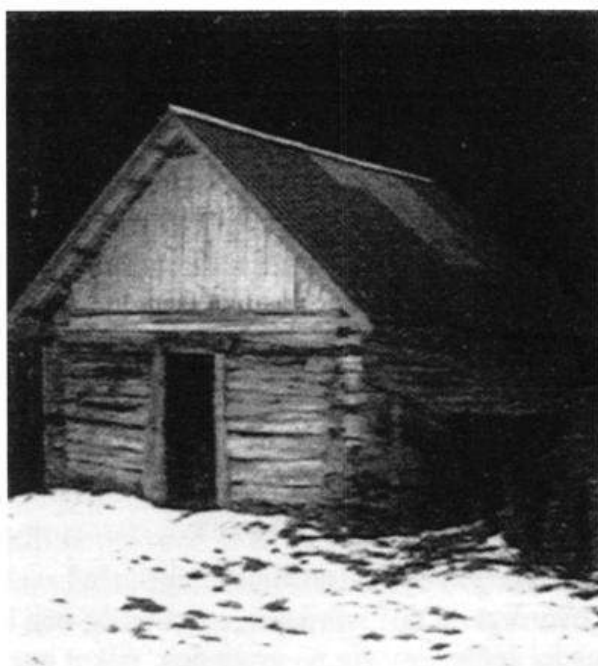
Under lång tid hade Blekinge varit en avlägsen provins av Danmark och dess befolkning hade till stora delar fått sköta sig själv, men övergången till svenskt styre vid freden i Roskilde år 1658 innebar stora förändringar. Sverige styrdes redan vid denna tid som en tydlig centralmakt, vilket bl.a. medförde en större kontroll av rikets invånare och en betydligt effektivare skatteuppbörd än i Danmark, som införde enväldet först efter år 1660. Landskapet översvämmades nu av svenskt krigsfolk. Omfattande anläggningsarbeten i form av befästningsverk, båtvarv, hus, verkstäder och vägar inleddes och allmogen krävdes upprepade gånger på nya skatter. Stora tvångsutskrivningar av folk för kriget i Östersjöprovinserna skedde också. I skogsbygden, där danska kronogårdar i stort sett ärvts från far till son, blev bondens tillvaro betydligt osäkrare. Bönderna tvingades ofta inkvartera och

underhålla svenska ryttare och det var inte heller ovanligt att fogdar helt enkelt lade beslag på gårdar. År 1662 bestämdes dessutom att de inkvarterade ryttare som så önskade kunde överta $\frac{1}{4}$ av gården i stället för att få underhåll, vilket medförde många svåra tvister samt gav ett ökat antal brukningsdelar.

Under de första oroliga försvenskningsåren gick kung och militär hårt fram. Redan på hösten år 1658 protesterade Jämshögsbönderna mot de nya, höga skatterna. Karl X svarade med att sända krigsfolk till bygden, vilket omgående ledde till oroligheter. Många bönder lämnade sina gårdar och drog till skogs för att ansluta sig till snapphanarna, vars räder enligt Salje snabbt blev allt mer kännbara. Jakten på snapphanar var intensiv. I Jämshög omringade svenskarna kyrkan under pågående gudstjänst och misstänkta snapphanar slogs i järn. När danskarna år 1676 gjorde ett fruktlöst försök att återta sina förlorade landskap hade de många friskyttekompanier med snapphanar till sin hjälp.

År 1677 försökte Karl XI få bukt på Blekingeborna genom att låta bönderna underteckna ett edbesvärjelsebrev med namn eller bomärke och därigenom svära honom trohet. I Jämshögs socken tog utskrivningslängden upp 434 man, men av dessa hade knappt 250 infunnit sig och, enligt Salje, var troligen många gårdar övergivna. Från Gåragöl kom fyra bönder, Håkan Åcheson, Nils Nilson, Bent Erichson och Håkan Erichson, för att skriva under och därigenom lova att man inte på något sätt skulle bryta mot svenska kronan, att man skulle skaffa mat och

Figur 3. Äldre ängslada i grannbyn Ljusaryd till vänster (Salje, 1963) och en liknande byggnad i norra delen av Gåragöls ägor i dag till höger.

förnödenheter till svenska trupper samt avbryta alla förbindelser med snappharna. Bröt någon i socknen mot detta edsvärjelsebrev skulle man samfällt böta 1.000 riksdaler och var tionde man skulle efter lottdragning hängas. Men inte heller detta gav resultat och kungen beordrade att de två värsta snapphanesockerna, Örkened i nordöstra Skåne och Jämshög i Blekinge, skulle brännas ner. Ordern fullgjordes i Örkeneds församling, där omkring 160 gårdar och hus brändes till grunden, medan Jämshög räddades genom att socknens kyrkoherde, Jöns Sorbonius, sände en kurir som vädjade till kungen.

Böndernas tillskott till snapphanarna minskade betydligt efter år 1677 och år 1680 avmönstrades friskyttkompanierna i Köpenhamnstrakten varpå förbanden upplöstes. Då hade också snapphanarnas anseende sjunkit hos den bofasta

befolkningen, eftersom det inte var ovanligt att de i lösa hopar strövade omkring och plundrade allmogen. Allmogen lärde sig också med tiden att man kunde påverka den svenska skattepolitiken genom att framföra klagomål inför kommissioner och skicka besvärsskrivelser till riksdagen. Det fanns även vissa möjligheter till direkta förhandlingar med fogdarna, eftersom skattetrycket måste vara realistiskt så att gårdarna inte lades öde. För att klargöra gårdarnas bärkraft gjordes en noggrann jordrevning i Blekinge år 1671. År 1684 löstes även problematiken kring de blekingska kronohemmanen, som från och med detta år åter började ärvas som skattehemman.

Efter de första svåra försvenskningsåren samt ett antal missväxtår under 1600-talets slut stod många gårdar öde och hela byar var utdöda i Jämshögs socken. Inledningen på det nya seklet blev inte

mycket bättre. Åren 1708–09 slog grödan fel igen, Karl XII:s krig i Ryssland medförde även nya utskrivningar och skatter. År 1710 kom dessutom pesten till Blekinge och enligt Salje avled troligen närmare hälften av invånarna i Jämshögs socken under åren 1710–1711.

Blekinges skogar och skogsbygdens odlingslandskap under den första svensktiden

Den skogsbärande utmarken har länge varit en av agrarsamhällets viktigaste naturresurser, dels som grund för livsmedelsproduktion genom nyodlingar, svedjeland och bete, dels som källa för skogsprodukter som ved, virke, pottaska och tjära. Svenska statens åsikter om vilken av dessa två användningsområden som skulle prioriteras har pendlat fram och tillbaka under tidens gång. När Blekinge blev svenskt år 1658 var svensk skogspolitik i en fas där skogsprodukter prioriterades framför livsmedelsproduktion. All avverkning enligt tidigare dansk ordning stoppades. Jägmästare, jägerifiskaler, skogsfogdar samt skogsvaktare tillsattes och häradsrätten skulle pröva alla ansökningar om skogsavverkning.

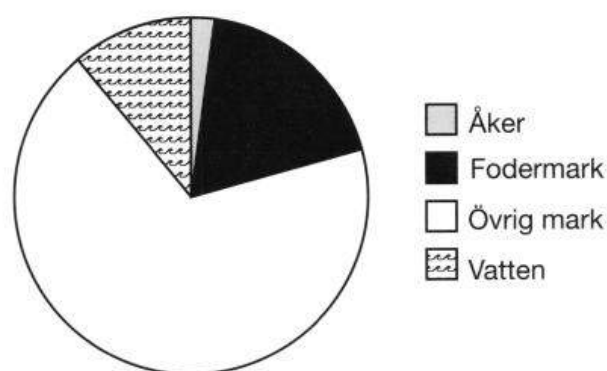
Vid övergången till svenskt styre åtgick stora mängder timmer i samband med byggandet av flera nya befästningar i Skåne och Blekinge, samt anläggandet av städerna Karlshamn (åren 1664–68) och Karlskrona (år 1680). Inför beslutet att anlägga örlogshamnen i Karlskrona gjordes en ekskogsinventering i Blekinge som, enligt Johansson, visade att det på öarna och längs kusten kunde finnas lite som dög till "krumvirke" och "roteknä".

Längre in i landskapet fanns dock en "skön ekeskog". Enligt Johansson skrev riksrådet Christer Bonde i en samtida reseskildring att det fanns mycket skog i Blekinge och att det var särskilt gott om ekskog i skogsbygden. År 1684 uppräta- de Petter Gedda en karta över Blekinge med anteckningar om skogarnas fördelning i landskapet. Björnssons avskrift av denna karta visar på skogsmark i stora delar av Blekinge vid denna tid, men den säger inget om hur täta skogarna var och ger en relativt dålig bild av artsammansättningar. Det är främst de då värdefulla trädslagen som nämns. Enligt mina studier av denna karta fanns det främst småskog samt viss ek- och bokskog i trakterna kring Gårögöl.

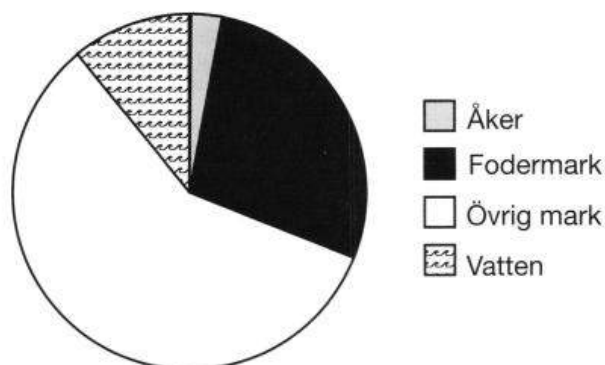
Den omfattande pottaskebränning som inletts under 1640-talet tilltog ytterligare under 1660-talet och myndigheterna började så småningom bli oroade över situationen. Landshövdingarna beordrades framemot slutet av 1600-talet att utfärda förbud för skogshygge till pottaskebränning. Det verkar som om pottaskebränningen då hade fått en sådan omfattning att den medfört lokal överavverkning i delar av södra Småland och Blekinge. Pottaskebränningen fortsatte in på 1700-talet, men under 1770-talet började den svenska exporten av pottaska sjunka kraftigt och vid sekelskiftet 1800 hade, den under 150 år så viktiga, pottaskebränningen och -exporten upphört att vara väsentlig för skogsbönderna i Småland, Blekinge och Skåne.

Blekinge var fortfarande rikt på skog vid mitten av 1700-talet, förutom vid havet och kring städerna där såväl

Figur 4. Markslagsfördelning i Gårögöl år 1793–94 (Lantmäterieneheten, 1798). I "Fodermark" ingår endast slåtterängar, medan beteshagar ligger under "Övrig mark".

Figur 5. Markslagsfördelning i Gårögöl år 1835 (Lantmäterieneheten, 1838). I "Övrig mark" motsvarar laga skiftets avrösningsjordar, där såväl skogsmarker som huvuddelen av byns beteshagar ingick.

bok-, ek- och furu- som "sämre" skogar hade minskat kraftigt. Saluvedsavverkningar tärde, liksom pottaskebränning, hårt på skogarna. Från Jämshögs socken såldes dock mycket lite ved, eftersom det var för lång och svår väg till havet och städerna. Skogarna utgjordes främst av bok, ek, avenbok, al, björk, furu (mogen timmertallskog) och tall (ung tallskog), gran och en, samt en del päronträd, hassel, hagtorn, lind, ask, asp, vide, pil och fläder, som alla användes på ett eller annat sätt av befolkningen. Ek och bok var fortfarande, tillsammans med furu, de prioriterade träslagerna och det stod även många ekar på åkrar och i ängsgården. Furskogen gav bräder, timmer och mastträn, medan tallskogen, liksom annan skog av lägre värde, brändes till svedjeland. Svedjandet innebar, enligt Cronholm, att skogsbonden ofta kunde äta rågröd, medan man "ute på bygden" fick hålla till godo med hälften korn eller enbart korn i sitt bröd. Granskogen var inte särskilt betydelsefull i Blekinge vid denna tid och hade ringa värde. Det

fanns gott om björk, som främst användes till ved. Men även masurbjörk nämns av Cronholm. Enbuskar fanns det "onödigt" mycket av i landskapet, dock inte i skogsbygden. Enbuskar ansågs ha ringa värde medan mer högresta enar gav bra störrar till gårdsgårdar. Enbären togs också tillvara. I skogsbygden fanns stora mängder sten, men hus och gårdsgårdar byggdes fortfarande främst av trä. Skogsapel och päronträd återfanns främst i västra Blekinge och särskilt skogsapeln fanns såväl i utmarksskogar som i ängs- och åkergården. I skogsbygden var även murgrönan vanlig. Det fanns en stor del skogshyggen i landskapet, varav en hel del olovliga. Åtal för olagliga skogshyggen var bland de vanligaste domstolsärendena.

Tjärbränning var vanligt i hela skogsbygden, medan kolning mera sällan omnämns. I byn Holje i Jämshögs socken startades Blekinges äldsta järnbruk, Petrefors (nuvarande Olofström), på 1730-talet, med tillstånd för en masugn, samt en stångjärns- och en kniphammare.

Men någon masugn sattes aldrig upp, vilket troligen berodde på allmogens ovilja att kola. Man fick i stället arbeta med köpjärn och anlita eget folk för kolning. Ovilligheten att kola lär ha varit ett utmärkande drag för hela den blekingska allmogen. I Jämshögs socken var de flesta koldrängarna utsocknes, varav många från Småland.

Under mitten av 1700-talet blev det allt vanligare att man tog upp nya åkrar. Redan Cronholm använde begreppet ”äng är åkers moder” och konstaterade att sedan vargarna drastiskt minskat boskapen och bönderna samtidigt lagt om mycket slätteräng till åker blev säden ”så mycket tunnare”. Vargarna hade varit ett stort problem i Blekinge sedan 1720-talet, då de i stora hopar hade börjat härja i landskapet. Tidigare hade många hästar, oxar, ungnöt, får, getter och svin gått mer eller mindre halvilda året om i de blekingska skogarna, men när vargstammen ökade minskade de snabbt i antal. Att vakta djuren med hjälp av vallhjon hjälpte inte, så för att skydda de djur man hade kvar fick man börja hålla dem mer inne, vilket i sin tur krävde mer vinterfoder. Först mot mitten av århundradet avtog vargproblemen och boskapsmängden började öka igen. Enligt Cronholm undslapp dock Blekinge den svåra boskapssjuka som bl.a. Skåne och stora delar av Småland drabbades av under 1740-talet.

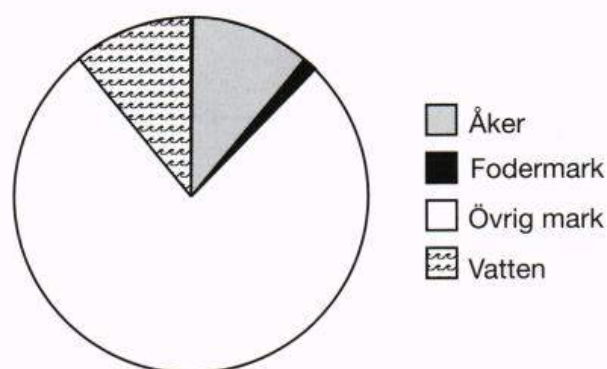
I Jämshögs socken fanns det skog och beteshagar till överflöd och mulbetet var förträffligt. Här fanns ”den skönaste ekskog” och, särskilt mot norr, ”den kostligaste bokskog”. Furuskog växte främst

vid Skånegränsen, där man brände beck och tjära. Det fanns även gott om björk, rönn, asp och hagtorn. Jämt skogen var gräsväxten riklig och man tog emot oxar och ungboskap från grannsocknarna på bete. Själva höll man främst nötboskap, hästar och svin, samt till viss del getter, medan det var ont om får. Sädesväxten var tillräcklig på de flesta håll och man odlade råg och korn på åkrarna samt svedjeråg på svedjelanden. Humleodling var vanligt och uppmuntrades av myndigheterna. Jämshögs socken var något av ett humleodlingscentrum i Blekinge. År 1671 fanns det över 30.000 humlestänger inom socknen, vilket ökade ytterligare under 1700-talet. Rovor var allmänt i bruk, medan potatis odlades i mycket liten skala. Tobak odlades också. Plogen var inte vanlig, utan jorden ristades främst med åder, medan säden skars med handskära. Bebyggelsen i socknen dominerades av enstaka hemman som, enligt Cronholm, låg ”här och där i skogarna och sådana mest till belägenhet, att man ej utom till häst kan komma till dem”.

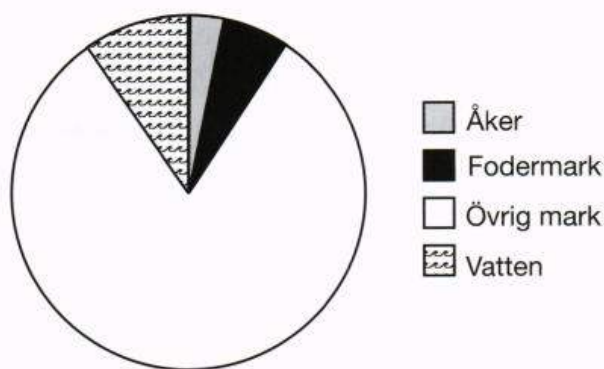
Jämshögs socken kring sekelskiftet 1800

Omkring år 1800 skrev Landshövdingeämbetet, enligt Kronsjö, att de blekingska skogarna överlag var mycket medtagna, men nämnde samtidigt att ansenliga skogar fortfarande fanns kvar i länets skogsrikaste socken, Jämshög. Myndigheternas negativa inställning till livsmedelsproduktion på utmarkerna hade gradvis börjat lättas upp då man ville öka

Figur 6. Markslagsfördelning i Gårasöl år 1916 (Rikets Allmänna Kartverk, 1918). I "Fodermark" här endast slåtterängar räknats in, medan byns betesmarker sannolikt återfinns i "Övrig mark".

Figur 7. Markslagsfördelning i Gårasöl under 1980–90-tal (IRF-flygbilder, 1984, Skogsvårdsstyrelsen, 1989, Länsstyrelsen, 1999, egna fältkontroller 1999–2000, Metria 2000). "Fodermarkerna" består uteslutande av hävdade öppna och glest trädbevuxna betesmarker, medan betad skog återfinns i "Övrig mark".

befolkningen under mitten av 1700-talet, men en restriktiv hållning mot svedjande kvarstod ännu en tid. Mot slutet av 1700-talet inkom talrika ansökningar om svedjeland i Blekinge, bl.a. från Gåragöl som då hade god tillgång på skog, men dålig åker, och som fick tillstånd att svedja två tunnland.

Enligt Öller, som verkade som kyrkoherde i Jämshögs församling åren 1776–1811, bestod socknens skogar då av tall och furu, bok, ek och lite gran samt avenbok och en del björk, som vuxit upp där boken huggits ner. Många ek- och bokskogar var illa skötta, dels p.g.a. äldre tiders utsyningar, dels genom böndernas egna huggningar och svedjor, men de flesta hemmanen inom socknen hade dock fortfarande relativt goda ollonskogar. I Lönnemåle fjerding, där Gåragöl ligger, fanns däremot ingen timmerskog kvar. På många håll i socknen, där det enligt Öller borde stått ollon- eller timmerskogar, fanns stora fält och backar

bevuxna med mindre ris, enbuskar och "törne". "Eneträd", lämpliga till stängselstörar, var däremot inte särskilt vanliga inom socknen. Vidare fanns ask, lönn, lind, asp, vide, säl, pil och hassel. Ask, lind, lönn och björk var de träd som främst hamlades.

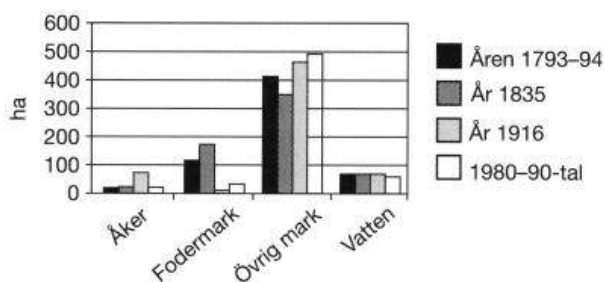
Kreatursaveln var tillsammans med timmerförsäljningen fortfarande de huvudsakliga inkomstkällorna. Man tog fortfarande emot boskap för bete från grannsocknarna. Under slutet av 1700-talet hade det varit flera goda ollonår och man hade kunnat föda upp tusentals svin i skogarna. Denna fläskhandel hade, enligt Öller, förorsakat "mycken wälmåga hos en del af den speculative Allmogen".

I dalgångarna kring byarna låg slåtterängar, beteshagar och åkermarker. Skördarbetet försvårades av de stora mängderna sten i markerna och vid slåttern användes främst skära, sällan lie. Det var främst hårdvallshö som bärgades, men även en del "ma-hö" (madhö,

ofta med en stor andel starr) från kärr och fuktängar. Hö från avlägsna slåtterängar kunde inte forslas hem direkt på de steniga och sankta småstigarna, utan fick läggas i små lador intill slåtterängarna, i avvaktan på vinter och bättre åk-före. Enligt Öller minskade höskördarna inom socknen år efter år och en orsak var, enligt hans mening, att man oftast slog höet 8–10 dagar efter midsommar, innan gräs- och blomfrön hunnit mogna och sprida sig. Dessutom efterbetades slåtterängarna för kraftigt och för långt in på hösten. Svinen ringades inte heller i tid och gjorde därför stor skada i slåttermarkerna genom sitt bökande. Öller ansåg att svinen inte borde få vistas på inägorna under sommar och höst, då det fanns tillräckligt med föda i utmarkerna. Sjöbeck pekade också på rubbningarna i jämvikten mellan andelen åker och slåtteräng, som bl.a. nämnts av Cronholm, som en viktig orsak till slåtterängarnas minskade avkastning.

På åkrarna, som dominerades av en stenig sand- och svartmylla, odlades vårråg, korn, vicker, bönor, havre, lin och hampa. Dikning och markavvattning var ännu inte särskilt vanligt hos allmogen. Humle odlades fortfarande i stora mängder överallt i socknen. Jämshögsborna var även kända för sin trädgårdsskötsel och det fanns bönder som planterat flera hundra fruktträd. På svedjelanden såddes finnråg och rovor. Potatis, som blivit ett uppskattat födoämne efter missväxt-åren 1771–72, odlades nu på svedjeland, sandiga åkrar och nyupptagna åkermarker. Potatisodlingen blev snart bygdens främsta jordbruksgren. Men det var inte

Figur 8. Markslagsförändringar från skiftesepoken fram till 1900-talets slut.

främst som födoämne potatisen blev populär, mycket potatis (och ved) gick istället åt till brännvinsbränning. Enligt Salje höll folket i vissa bygder på att dricka ner sig fullständigt.

Hägnader och gården kring allmogens ägor var i huvudsak av tre slag; stengårdsgårdar, enegården och "skidgården". Stengårdsgårdar hade blivit allt vanligare sedan man börjat stenrensa åkrar i allt större omfattning. Enegården, som flätades ganska tätt av enbuskgrenar, var den vanligaste hägnadstypen och särskilt bra på sankta och blöta marker. Skidgården, som enligt min tolkning av Öllers beskrivning bör ha motsvarat de trögårdsgårdar som vi idag ser som de traditionella, kallades vid denna tid även latmans gärdesgård. Det ansågs vara ett snabbt sätt att hägna, men inte särskilt beständigt och dessutom relativt skogsödande. Slanorna gjordes av kluven tall eller ibland bok, medan man till störrar helst ville ha en eller mogen fur.

Kring sekelskiftet 1800 fanns i Jämshögs socken 85 hela hemman, fördelade på 135 nummer, huvudsakligen skattehemman, men även ett fåtal krono- och utsocknes frälsehemman. År 1789 hade de flesta bönderna i kronohemman fri-

köpt dessa till skatte. Den starkt ökande folkmängden under 1700-talet ledde till en allt mer omfattande hemmansklyvning. Ovan nämnda 85 hemman beboddes eller brukades av 406 bönder och hemmansbrukare, samt 113 skatteagda torpare, vilket var betydligt fler än vid 1700-talets början. Inom socknen fanns det dessutom 116 indelta båtsmän, mycket undantagsfolk, många icke skattskrivna torpare, 39 hantverkare och gärningsmän, många avskedade båtsmän och några avskedade salpetersjudare, samt många fattighjon. År 1791 fanns det 4.696 personer i Jämshögs församling, vilket ska ha inneburit att det var den folkrikaste församlingen i hela Skåne och Blekinge vid denna tid. Gåragöl utgjordes av ett hemmantal, detsamma som vid 1672 års jordrevning. På byns marker bodde en båtsman och där fanns även ett skattskrivet torp.

Öller beklagade att så få byar storskiftat sina marker. Ofta var den samfällda utmarksskogen redan inofficiellt uppdelad mellan brukarna enligt Öller, men det var inte ovanligt att en "wårdslös, egennyttig och liderlig Bonde" som huggit, bränt och sålt av sin skogsdel sedan gav sig på grannens, vilket inte skulle kunnat ske lika lätt om markerna varit skiftade. Även åkerbruket, med de kringbyarna sammanblandade och bitvis smala åkertegarna, skulle bli effektivare om markerna skiftades. I Gåragöl genomfördes dock ett storskifte år 1798.

Markanvändningen i skogsbygderna under 1800-talet

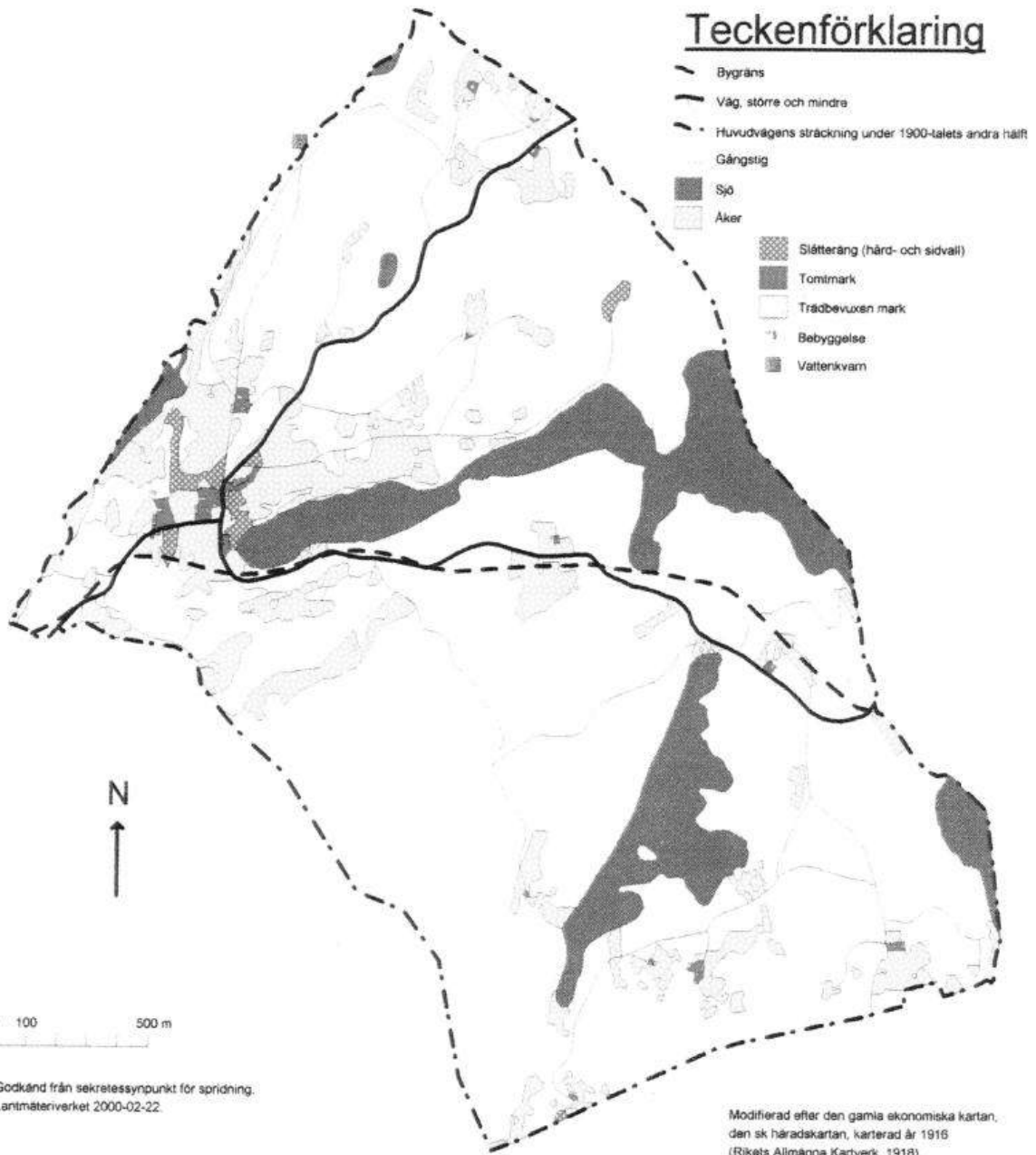
Under 1800-talet skedde stora föränd-

ringar i såväl det blekingska näringslivet som i landskapet. Skiftena, den starka befolkningsökningen och den omfattande torpbebyggelsen medförde en vidsträckt uppodling som innebar att åkerarealen mångdubblades. Antalet brukningsdelar i Blekinges västra skogsbygder ökade med 34 % mellan åren 1801 och 1860 och i Jämshögs socken mer än fördubblades befolkningen mellan åren 1790 och 1860, från ca 4.500 till 10.038 personer. Torpare, båtsmän, backstugusittare och inhysesshjon rekryterades som billig arbetskraft. Nya åkerbruksmetoder introducerades, liksom nya jordbruksredskap, och åkerbrukets inriktning förändrades. Brödsädsodlingen kompletterades med andra odlingsväxter och slätterängarna minskade i betydelse som en följd av vallodlingens införande. Under perioden från skiftena till 1910-talet ökade åkerarealen med 438 % medan slätterängsarealen minskade med 90 % i Blekinges västra skogsbygder. Åkerbruket blev dock aldrig ensamt huvudnäringen i skogsbygden, boskapsskötsel och skogsbruk förblev mycket viktiga delar av bondens totalekonomi.

Uppodlingen var starkast under 1800-talets första hälft. En stor del av nyodlingen skedde till en början genom utdikning av kärr och mossar, men den ökade torpbebyggelsen gav även en omfattande nyodling av moränjordar. Svedjebuket intensifierades också i skogsbygderna. Svedjorna, som sällan var större än två tunnland, hälftenbrukades ofta av markägaren och en eller ett par torpare, vilket innebar att torparna fick hälften av skörden mot att de skötte svedjan.

Markanvändning i Gåragöl år 1916

I Jämshögs socken odlades råg, potatis, havre och lite korn på de små steniga åk-rarna samt på mossjordarna under 1800-talets andra hälft, medan svedjorna gav

potatis, råg och bete innan de återgick till skog.

Den omfattande tillverkningen av potatisbrännvin skapade, som tidiga-

re nämnts, till en början stora problem i Jämshögs socken. Rätten till husbehovsbränning avskaffades dock år 1855 i Sverige och under andra hälften av århundradet började socknens kommersiella brännvinsbrännerier även få konkurrens från stärkelseindustrin om potatisråvaran. År 1878 startades Jämshögs sockens, och Sveriges, första mindre stärkelsefabrik i Hemmingsmåla och året därpå, 1879, drogs en något större fabrik igång i Gåragöl. Snart växte den ena stärkelsefabriken efter den andra upp i socknen. Enligt Salje dämpade detta spritmissbruket betydligt samtidigt som böndernas ekonomiska välstånd växte.

Boskapsskötseln förblev viktig i skogsbygden och från Jämshögs socken såldes fortfarande en hel del slakt kreatur. Skogsbetet var ännu den dominerande betesformen och enligt Björnsson finns noteringar i hushållningssällskapens handlingar om att djuren släpptes på skogen redan innan snön smält bort och togs in först på senhösten. Men enligt Salje kallades 1:a maj "la-da", d.v.s. grinddag, eftersom det var den dagen som man i Jämshögs socken vanligen brukade släppa ut installerade djur på bete. Då skulle alla bönderna ha sina gärdsgårdar och grindar väl omsedda och ansade, så att djuren inte kunde komma in på odlade tegar. Under mitten av 1800-talet innebar den spirande mejerinäringen en omvärdering av boskapsskötseln och i slutet av århundradet hade ladugårdsskötseln blivit betydande i skogsbygden.

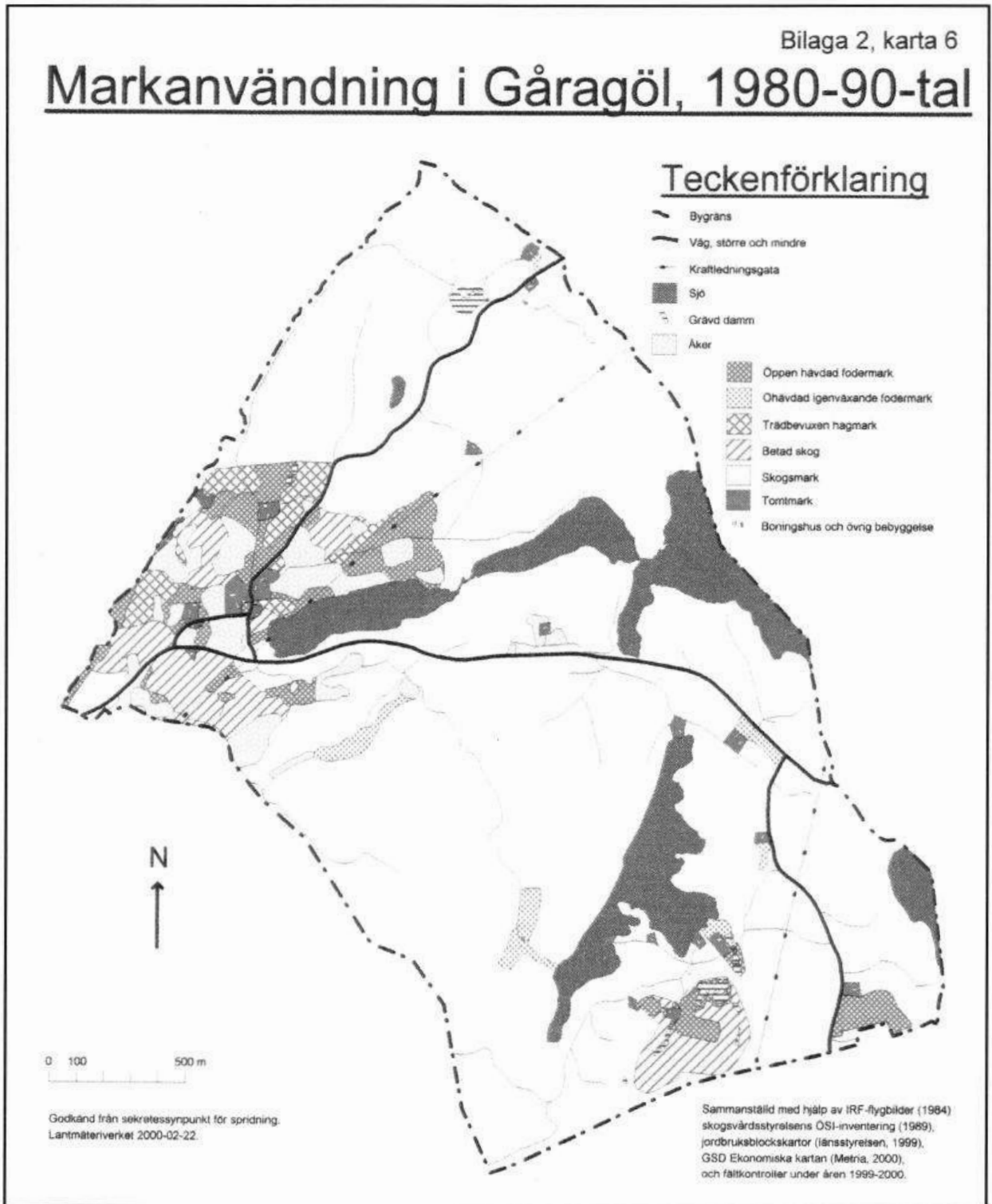
1800-talets befolkningstryck, med avverkningar, svedjningar, nyodlingar och ett intensivt skogsbete som följd, ledde

till att skogarna i norra Blekinge glesnade betydligt. När statens fredning av bok (år 1793) och ek (år 1830) upphörde på bondemark medförde det avverkningar av en stor mängd gammelträd i sydsvenska ollonskogar och på inägomarker. I mitten av 1800-talet började även effektivare skogsredskap, bl.a. sågklingan, dyka upp i Blekinges skogsbygder. Enligt Björnsson hade man vid denna tid tillräckligt med skog till husbehov i skogsbygderna, men på många håll var det brist på timmerskog. Bäst skog fanns längst upp i norr. Men en beskrivning av Blekinges skogsmarker år 1884 talar, enligt Berglund, om en ofta öppen och hårt utnyttjad skogsmark, med obetydliga skogsplanteringar och ett allmänt svedjebbruk. Enligt Salje fanns det, i den under 1700-talets slut så skogsrika Jämshögs socken, vid mitten av 1800-talet mest kala, avbrända stenhällar, med lite småskog mellan bergen. Kronsjö nämner i samband med svedjande under 1800-talets andra hälft den "traktvis nedhuggna löfskogen i de vidsträckta skogsmarkerna".

Var det så illa ställt med de blekingska skogarna som beskrivningarna målar upp? Enligt Larsson är den gängse bilden av förödda skogar och en skriande skogsbrist i stora delar av södra och mellersta Sverige troligen inte helt grundlös, men den vilar tämligen ofta på ett okritiskt accepterande av svepande påståenden i berättande källor. För människor med olika bakgrund eller som lever vid olika tidpunkter kan samma ord betyda olika saker, vilket innebär att uppgifter från olika källor sällan kan jämföras utan di-

Markanvändning i Gåragöl, 1980-90-tal

verse justeringar. I äldre källmaterial kan man finna uppgifter om att skogarna försvunnit, men enligt Persson var det nog ofta den åtkomliga och synliga skogen som försvann. Den antydda skogsbristen verkar i många fall främst handla om ett

transportproblem. Dessutom är själva termen "skogsbrist" tånjbar och kräver en viss precisering. Ordet "skogsbrist" har bl.a. använts för områden med bristande tillgång på sågtimmer med rätt dimensioner. På många håll, bl.a. i landshövding-

arnas femårsberättelser, talas det dessutom om en *hotande* skogsbrist om inte hushållningen med skogen förbättras. Ett sådant exempel finns enligt Aronsson på Prins Karls "Karta över Sveriges skogar" från år 1845, där det står att läsa om Jämshögs socken: "Skogarnas afverkning och svedjande fortgår med den fart, att der nu skog befinner, skall man om få år ej finna annat än kala och ödsliga bergknallar". Kunskapen om virkestillgång och tillväxt var också mycket bristfällig ända fram till en bit in på 1900-talet. Men den kanske mest betydelsefulla faktorn är den enskilda människans historiska perspektiv. Man jämför alltid med hur det var tidigare och från 1600-talet fram till början av 1900-talet pågick en kontinuerlig agrar expansion både befolkningsmässigt och areellt. Virkesförrådet minskade därför successivt i det agrara och kulturella närområdet. För att få bättre klarhet kring skogarnas tillstånd i Jämshögs socken generellt och Gårögöls by speciellt krävs mer djupgående studier än vad som varit möjligt inom ramen för detta examensarbete.

Under större delen av 1800-talet behöll den blekingska industrin i huvudsak sin hantverksmässiga prägel och småföretagen dominerade. Först under 1850-talet kan man tala om en begynnande industri. Den intensifierades under det sista kvartssekket och tog en allt större del av landskapets arbetskraft i anspråk. I takt med att skogsbruket och träindustrin fick allt större betydelse i skogsbygderna matas också de omfattande avverkningarna av under 1800-talets senare hälft och man började i stället tänka på återplan-

tering. Lövskogarna började även bytas ut mot barrträdplanteringar och snart påbörjades den i dag välbekanta igenplanteringen av slätterängs-, betes- och åkermarker.

Fram till ca år 1870 ökade torparnas antal stadigt i Blekinge, men ungefär vid denna tidpunkt vände kurvan neråt och torpen började bli färre igen. Detta har traditionellt förklarats med industrialismens genombrott, men enligt Sjöäter var troligen den främsta orsaken att många torp friköptes och mantalssattes. Parallellt med torpminskningen ökade nämligen antalet små jordbruksfastigheter kraftigt i Blekinge. Detta har tidigare beskrivits som traditionella hemmansklyvningar, men här var det inte fråga om en klyvning till ungefär lika stora enheter. Enligt Sjöäter var det snarare så att små jordbruksfastigheter avsåndrades från större ursprungshemman, som behöll huvuddelen av markarealen. Vidare nämner Sjöäter att många av de nya jordägarna tidigare hade varit torpare i byn eller på hemmanet. Efter sekelskiftet 1900 blev jordstyckningstakten betydligt lägre och först vid denna tidpunkt kan minskningen av antalet torp enligt Sjöäter förklaras med industrialismens inverkan.

1900-talets snabba förändringar

Under 1900-talet blev industrin mer betydelsefull än jordbruket för försörjningen, vilket medförde en stor inflyttning till städerna. Många torp övergavs eller omvandlades till sommarstugor. Jordbruk och boskapsskötsel intensifierades och rationaliserades, vilket ledde till

större avkastning per yt- eller djurenhet. Uppodlingen fortsatte i Jämshögs socken under 1900-talets första hälft, dock i lägre takt än under 1800-talet, för att sedan börja minska igen, särskilt på moss- och moränjordar. Uppodlingen av mossjordarna blev bara en kort historisk parentes, eftersom de efter ett antal års odling sjönk ihop och blev mer eller mindre utarmade och odugliga som odlingsmark. Ängsbruket upphörde nästan helt under 1900-talet och betet flyttade in på f.d. slåttermarker, sedan foderproduktionen flyttat ut på åkrarna. Många åker- och fodermarker skogsplanterades också eller lämnades att växa igen, vilket ledde till minskad variation i landskapet. När lövfoderproduktionen förlorade i betydelse växte även skottskogar igen och hamlade träd sköt i höjden. En stor del av våra nuvarande lövskogsarealer har uppkommit genom igenväxning av gammal inägomark, särskilt trädbevuxen slåtteräng.

Före andra världskriget inträffade dock inga större omvälvningar i de bondepräglade blekingska skogsbygderna. Självushållet var grunden för livsföringen och bruksningsmetoderna byggde på häst-, ox- och handkraft, medan korna fick stå för dragkraften på småställena. De små jordbruksfastigheter, med en åkerareal på 2–4 hektar, som uppstått i slutet av 1800-talet kunde knappast ensamma försörja en hel familj. Men de var ändå betydelsefulla för ägarna och trots omfattande rationaliseringar inom jordbruket på 1900-talet, inte minst på 50- och 60-talen, så hade hälften av jordbruksföretagen i Blekinge en åkerareal av endast 2–10 hektar så sent som år 1981. På många håll lycka-

des de små åkerlapparna överleva alla rationaliseringar och utgör i dag en mycket viktig del av skogsbygdens småskaliga och ålderdomliga landskap.

Under 1900-talet ökade andelen skogsmark kontinuerligt i Sverige och intresset riktades mot rationell skogsskötsel med få trädslag och stora volymer, vilket innebar en omvandling från en artrik blandskog till en artfattig skog dominerad av ett fåtal trädslag. Den uppblomstrande träindustrin innebar dessutom ett hot mot eken, särskilt under andra världskriget, men enligt Berglund visade en ekinventering från år 1944 på god tillgång på ek i Blekinge vid denna tid. Under första och andra världskriget hade skogsägarna en fastställd vedproduktionsplikt, vilket medförde en intensiv vedavverkning i Blekinges skogar. På 1940-talet medverkade även särskilda statsbidrag till att stora arealer glest lövskogsbevuxna hagmarker slutavverkades och ställdes om till granskog i Blekinge. Från 1950-talet blev kalhyggesbruket dominerande i det svenska skogsbruket och självföryngrade skogar ersattes i många fall av planterade granskogar.

Hästarna byttes ut mot avverkningsmaskiner och breda skogsbilvägar anlades. Skogsmarksdikningen innebar också en dramatisk påverkan på landskapet under 1900-talet, bl.a. genom att många sumpskogar och småkärr med naturliga lövträdkantzoner försvann.

Svedjebruket minskade kraftigt kring sekelskiftet, men fick ett kortvarigt uppsving under 1918 års hungersnöd för att slutligen upphöra helt under 1920-talet. Huvuddelen av Blekinges skogs-

mark har någon gång varit bränemark och det mesta av den granskog och barrblandskog som fanns i Sydsverige år 1950 var självföryngrad skog på svedjemark. Granen gynnades också av skogsbetets minskning i Blekinge efter första världskriget. Skogsbete var dock fortfarande relativt vanligt ända in på 1940-talet, men försvann sedan i stort sett helt efter intensiva kampanjer från skogsvårdsorganisationerna under 1950-talet. Många av dagens mer imponerande högskogar, som innehåller gamla träd, har ofta en förhistoria som betesskogar.

Några ordförklaringar

Afrad – arrende eller avkastning (Öller, 1800)

Birk – björk (birket – björkskogen) (Öller, 1800)

Bierja – berghall (Cronholm, 1750)

Bjär – berg (Öller, 1800)

Bratta – berghall (Cronholm, 1750)

Bråne – svedja (Berg, 1981)

Böket – pl bokskogen (Öller, 1800)

Feere – furu eller tall (feeret – furuskogen) (Öller, 1800)

Fodermarker – naturbetesmarker och ängar av olika slag (Ekstam & Forshed, 1996)

Gjäre – gärdesgård (Öller, 1800)

Gjöl/göl/gyl – en liten sjö, träsk (Öller, 1800)

Heja/heija – inhägnad, vilken dels slogs, dels nyttjas till beteshage (Öller, 1800)

Heje – instängd hage till slätter (Öller, 1800)

Hejl/heil – instängd hage till bete (Öller, 1800)

Holt – skog (ex. Ikaneholtet – ekorrskogen) (Werdenfels, 1967)

Hösta - skörda hö, slå med lie

Indelt – soldat i aktiv tjänst

Klappholts – tråklossar som användes i boktryckerier

Landgille – arrende (Öller, 1800)

Ora – höglänt, stenig utmark (Orsjön, Örsjön) (Hallberg, 1990)

Ringa grisar – sätta en ring i trynet, som framkallar obehag vid bökande i marken.

Rånar – en slags slädar, på vilka höet om vintern hemkördes genom skogarna (Sjöborg, 1792)

Snapphanar – friskaror Sån Blekinge, norra Skåne och Halland som deltog på dansk sida i 1600-talets dansk-svenska krig (Ahlgren & Reimers, 1997)

Surskog – skottskog (Emanuelsson, 1997a)

Täppa – varje hemman hade ett stycke egen inhägnad mark nära byn, inte alltid i direkt anslutning till byggnaderna (Olsson, 1993)

Vång – den gammaldanska motsvarigheten till det svenska begreppet gårde (Sjöbeck, 1950), större åker eller beteshage (Salje, 1963)

Äng – enligt områdesnamn som ”heja” och ”heil” i Gåragöls laga skifteshandlingar fanns såväl slätteräng som vissa beteshagar i marker rubricerade som ”äng”. Detta ängsbegrepp leder lätt till

Förvirring och där min beskrivande text berör båda markslagen använder jag därför i möjligaste mån begreppet fodermark i stället.

Örar – ”ofruktbare åkerstycken öfwer de, ej djupt ner i jorden liggande berg-

hallar eller fördolda sten- och sandrör, öfwer hwilka säden, wid den minsta infallande torka, genast gulnar och blifwer gemenligen ganska swag” (Örsjön) (Öller, 1800)

VI STÖDER

SKOGSHISTORISKA SÄLLSKAPETS VERKSAMHET:

SKOGSUTVECKLING SYD AB

Försålda varor från Blekinge

delvis grundad på utskeppningslistor från blekingska hamnar

	1657	Mitten 1700-tal	Omkring år 1800	Slutet 1800-tal ¹
Ved	X	X		X
Timmer, plank, bjälkar brädor etc	X	X	X	
Läkt, småsparrar				X (plank och brädor kom nu främst från Småland)
Bark och näver (bark av ek samt björknäver)	X	X		
Pottaska	X	X	X	X (såldes i liten omfattning åtminstone till 1800-talets mitt)
Beck	X	X	X	X
Tjära		X	X	X
Klappholts		X	X	X
Sidor o. bottnar till tunnor och fat	X	X		X (av ek och bok)
Karband	X			
Färdiggjorda träkärl			X	
Bastrep av lind	X			
Enestakar	X			
Enbär	X			
Hasselnötter	X			
Äpplen och päron			X	
Humle			X	
Hästar	X	X		
Oxar	X	X	X	
Kor		X	X	
Getter	X			
Får		X		
Svin		X	X	
Kött, fläsk, inälvor	X	X	X	
Ägg		X		
Smör		X		
Talg		X	X	
Hudar av tamboskap	X			
X	X			
Hudar av skogsdjur (bl.a. räv)	X	X	X	

¹ Endast uppgifter om skogsprodukter från denna tid

Exempel på år med krig, sjukdomar, missväxt och svårt väder i Blekinge

1452	plundrades och brändes stora delar av Blekinge av svenskarna (Salje, 1963)
1500-t. början	infaller svenskarna på nytt (Salje, 1963)
1564	Under sjuåriga kriget kommer Erik XIV med sin här till Västblekinge. Han bränner och skövlar Jemshögs och Gammalstorps kyrkor, Kyrkhults kapell, samt ett flertal byar och gårdar (Salje, 1963, Aronsson, 1998)
1618	pest (Salje, 1963)
omkr. 1650	flera missväxtår (Åhman, 1983)
1654	pest (Salje, 1963)
1672	missväxtår (Björnsson, 1946)
1684	svagt skördeår/missväxt (Björnsson, 1946)
1695–96	nödår (Salje, 1963)
1698	nödår (Salje, 1963)
1709	danskarna bröt in i västra Blekinge (Salje, 1963)
1710–11	pest (Salje, 1963)
1714	nödår (Salje, 1963)
1716	nödår (Salje, 1963)
1754–55	”dragsjukan”, förgiftning orsakad av mjöldryga härjar i Jämshögs socken (Salje, 1963)
1771–72	missväxtår (Salje, 1963)
1783	torrår (Öller, 1800)
1784	missväxt (Öller, 1800)
1785	nödår (Kronsjö, 1935, Salje, 1963)
slutet 1700-t.	”får 10 à 12 år tillbaka, det ock hände, at en hård nattkyla inföll midt i Rötmanaden, så at is syntes på wattnet, och til och med å fenstren” (Öller, 1800)
1828	gav rågen flerstädes blott 2:dra kornet, likaledes korn och havre, potatis 6:te (Kronsjö, 1935)
1829	stark och ihärdig vinter (Kronsjö, 1935)
1830	våren långsam, fuktig och kall, först i juni kunde man börja bereda jorden. Sommaren blev regaig och kom med ”de mest förfärliga åskväder man i mannaminne kan erinra sig” (Kronsjö, 1935)
1831	missväxt inom en stor del av länet, särskilt i västra Blekinge (Kronsjö, 1935)
1846	nödår (Salje, 1963)
1847	nödår ”nöden allmän för den fattiga klassen”, ingen kunde minnas något liknande (Kronsjö, 1935)
1850–53	nödår, ytterligt klen gröda (Kronsjö, 1935, Salje, 1963)
1867	nödår, ”det våta året” (Kronsjö, 1935, Salje, 1963)
1868	nödår, ”det torra året” (Kronsjö, 1935, Salje, 1963)
1902	”julistormen” (Lewis-Jonsson, 1992)
1918	hungersnöd, gav svedjebruket ett kortvarigt uppsving i södra Sverige (Berg, 1983)
1931	”julistormen” (Lewis-Jonsson, 1992)
1967	”oktoberstormen”. Det beräknas att 700.000 m ³ sk, vilket motsvarade en hel normal årsavverkning, då blåste ner i länet. (Lewis-Jonsson, 1992)
1998	kall och blöt sommar, dåligt hö-, halm- och sädesår
1999	”decemberstormen”. Orkan över södra Sverige. I Blekinge drabbades de östra delarna värst, med mer än 100.000 m ³ sk nedblåst skog, medan endast ca 10.000 m ³ sk skog föll i västra Blekinge (Larsson muntligen, 2000)

Utdrag ur kyrkoherden J. J. Öllers "Beskrifning öfwer Jemshögs Sochn i Blekinge" år 1800

§5 Läget och den Naturliga beskaffenheten, af denna stora Sochen, är såsom merändels öfwer alt i Blekingen, emellan berg, dalar, Skogar, Insjöar och mångfaldiga så kallade gjöl eller mindre Sjöar; den är genombruten af några större Åar, och en myckenhet Bäcker; hwilket alt, i sine beständiga omväxlingar, gör belägenheten ganska behagelig, och angenäm för Ögat. Än ser man en steril mark, bewuxen af Ene, Afwenbok och mindre surskog, environnerad af stora Berg, hwilke beklädas af wackra Bokskogar, ehuru på sjelfwa marken där nedanom, äro liksom kringkastade, en myckenhet större och mindre stenar; än möter ögat, i synnerhet omkring Byarne, stora och wackra åkerfält, hwilka Naturen sjelf liksom bäddat i många afslutningar, ofta midt emot hwarandra. Än förnöjes man af Gräsrika Dalar, och Inhägnader, härstädes kallade Heijor, hwilke dels höstas, dels nyttjas til beteshagar. Åter ser man en sandås, med kringkastade Sandkullar, som likna upkastade wallar. Men man beswäras ej länge af dessa, förrän man åter får nedsänka ögat til en af gräs och blomster beprydd dal, genomslingrad af en rinnande Å, eller bäck här och där kringsatt af wackra och liksom klippa Lindar, Lönnar och Björkar. Desse beständiga ombyten stundom framkomma, stundom förswinna, då man färdas up åt de tätare bewuxne skogstrackterne. Det är här i synnerhet, som man än swalkas i en mörk Bokskog, hvars widsträckta och hwarannan mötande grenar, med deras stora och ljusgröna blader, hindra Solstrålarne at genombryta; Än öppnas et

ljusst fält af Åkrar och Ängar, befruktade av rinnande bäcker, hwilka här och där kröka och sprida sig, likt ådrorne i mennisko kroppen. Åter inträder man under hwalfen, än af en tät bewuxen Furu- än en Ekskog, hwilkas raka och höga trän tyckas klyfwa skyarne, med sina toppar, hwilka man med ögnkast knapt kan räkka. Åter afbrytes denna förnjöelse af höga och kala berg; där, än fälde trän ligga förbrände, emellan de af elden hwitnade stenar; än en bördig swedje Råg, fläcktals, uppskjuter bland gräset och stenarne. Åter ser man här och där små gården och åkerbitar, kring de små, men wäl bygda Torpen, där den lummiga asken tjenar, först til prydnad, och därefter höstad, til en härlig föda, i synnerhet för Fårkreaturen. Ej sällan bullrar för Örat en slamrande såg; eller en mullrande mjölqwarn, under det hästen skyggar för broen, under och bredewid hwilken det med hwita fradgor brusande wattufallet sorlar, hwarwid qwarnhjulen kringrulla. Då alt detta, jemte qwittrandet, af den mångfaldiga fogla skaran, i träd och buskar, Fårens bråkande, Fåkreaturens råmande, och Kallhjonens skallande, samt ljudet af Herdars behageliga blåsinstrumenter, och det från berg och skogar återswarande Echo gör tilhopa den behageligaste Contrast för ögat och örat; framdunstar den angenämaste lukt, lika omväxlande i sina behag, från de mångfaldiga slags blomstren, den rykande Enbusken, den genom aftondaggen wälluktande Björken, och den blommande Linden. [...]

Jöran Johan Öller, år 1800